

UOT 94(479.24)

<https://doi.org/10.59849/2710-0820.2024.2.73>

Samir Abdullayev

Mayor

Müdafiə Nazirliyinin Milli Müdafiə Universitetinin

Hərbi İdarəetmə İnstitutunun

Əməliyyat-taktiki fakültəsinin dinləyicisi

Azərbaycan

abdullayevsamir525@gmail.com

1918-1920-Cİ İLLƏRDƏ AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜ UĞRUNDA APARILAN DÖYÜŞLƏRİN TAKTİKASININ TƏDQIQI

Açar sözlər: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, hərbi taktika, Bakı qiyamı, müstəqillik mübarizəsi, qərarvermə prosesləri, xarici müdaxilə

Giriş. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyini elan etməsi, Azərbaycanın tarixinə yeni bir səhifə açmış, regionda baş verən siyasi və hərbi dəyişikliklərin mərkəzində yerləşməyə səbəb olmuşdur. Bu dövr, təkcə Azərbaycanın siyasi müstəqilliyinin elan edilməsi ilə deyil, həm də ölkənin ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün müxtəlif daxili və xarici təhdidlərlə üzləşməsi ilə xarakterizə olunur. (2) Azərbaycan müstəqil olarkən, eyni zamanda regionda müxtəlif böyük güclərin, o cümlədən Sovet Rusiyasının, Osmanlı İmperiyasının və erməni qüvvələrinin təzyiqləri ilə mübarizə aparmalı olmuşdur.

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü qorumağa çalışan bu müstəqil dövlət, daxili sabitlik və xarici təhdidlər qarşısında mübarizə apararaq öz mövqeyini möhkəmləndirməyə çalışmışdır. Xüsusilə, dövrün mürəkkəb siyasi vəziyyətində Azərbaycanın müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü təmin etmək üçün tətbiq edilən hərbi taktika və strateji yanaşmalar mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın qarşılaşdığı əsas təhdidlərdən biri, sərhəd qonşusu olan Ermənistanın ərazi iddiaları və Sovet Rusiyasının Cənubi Qafqazdakı təsirini artırmaq məqsədilə müdaxiləsi idi. Eyni zamanda, Osmanlı İmperiyasının dəstəyi və bölgədəki digər siyasi dəyişikliklər Azərbaycanın hərbi və diplomatik yanaşmalarına təsir etmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyini qorumağa çalışdığı bu dövrdə, ölkənin

hərbi rəhbərliyi müxtəlif taktikalardan istifadə etmişdir. Bu taktikalara müdafiə əməliyyatları, sərhəd döyüşləri, strateji şəhərlərin qorunması və daxili münaqişələrin nəzarət altına alınması daxil olmuşdur. Bakı Qiyamı, Sovet Rusiyasının hərbi müdaxiləsi və Ermənistanla sərhəd döyüşləri bu dövrün mühüm hadisələri olmuşdur. Bu əməliyyatlarda tətbiq edilən taktikalarda həm müttəfiqlərdən alınan dəstək, həm də yerli hərbi qüvvələrin təşkilatlanması və mövcud resursların səmərəli istifadəsi xüsusi rol oynamışdır. (3)

Bu məqalənin əsas məqsədi, 1918-1920-ci illər arasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyini qorumaq və ərazi bütövlüyünü təmin etmək məqsədilə həyata keçirilən hərbi əməliyyatların taktikasını təhlil etməkdir. Həmçinin, bu dövrdə Azərbaycanın qarşılaşdığı xarici təzyiqlər, döyüş əməliyyatlarının strateji yanaşmalarının nəticələri və müstəqillik mübarizəsinin təcrübəsi qiymətləndiriləcəkdir. Tədqiqatda həmçinin, xarici müdaxilələrin və beynəlxalq münasibətlərin Azərbaycanın müstəqilliyi və ərazi bütövlüyü üzərindəki təsiri diqqətə alınacaqdır.

Bu tədqiqatın nəticələri, 1918-1920-ci illər arasında Azərbaycanın müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaq uğrunda tətbiq edilən hərbi taktikalara dair ətraflı və müasir elmi yanaşmalar təqdim edəcəkdir. Həmçinin, dövrün hərbi əməliyyatlarının nəticələri və bu nəticələ-

rin Azərbaycanın gələcək siyasi inkişafına olan təsiri qiymətləndiriləcəkdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC), 1918-ci ildə müstəqilliyini elan etdikdən sonra həm daxili, həm də xarici təhdidlərə qarşı mübarizə aparmalı oldu. Dövlətin ərazi bütövlüyünü qorumaq məqsədilə həyata keçirilən hərbi əməliyyatlar, xüsusilə 1918-1920-ci illərdəki döyüşlər, Azərbaycanın hərbi strategiyasının və taktikalarının təhlilini tələb edir. Bu dövrdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, müxtəlif böyük güclərin (Sovet Rusiyası, Osmanlı İmperiyası, Ermənistan) təzyiqləri ilə üzləşmiş və bu təzyiqlər müstəqil Azərbaycanın həm diplomatik, həm də hərbi yanaşmalarını formalaşdırmışdır..

1918-ci ilin əvvəllərində, Azərbaycanın müstəqilliyinin elan edilməsi ilə, ölkə həm daxili, həm də xarici təhlükələrlə üzləşdi. Ən ciddi təhdid, Sovet Rusiyasının regionda hegemonluq etmək cəhdləri idi. Sovet Rusiyasının Cənubi Qafqazdakı təsirini artırmağa çalışması, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə təhdid yaratdı. Sovet Rusiyasının bu müdaxiləsi, 1919-cu ilin əvvəlində başlanan Bakı Qiyamı ilə nəticələndi. Bu hadisə, AXC-nin hərbi liderliyini ciddi şəkildə sınağa çəkdi və ölkənin ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün fərqli taktikalara müraciət etməyə məcbur etdi.

Bakı Qiyamı zamanı tətbiq edilən hərbi taktika, çoxsaylı qüvvələrin sinxronlaşdırılmasını və strateji mövqelərdə döyüş əməliyyatlarının həyata keçirilməsini nəzərdə tuturdu. Bu əməliyyatlar, həm də yerli əhalinin dəstəyini qazanmaq və ölkənin müxtəlif regionlarında təhlükəsizliyi təmin etmək məqsədini güdürdü. Bütün bunlar, həm döyüş sahəsindəki əməliyyatların uğurlu olması, həm də siyasi müttəfiqlərin dəstəyinin alınması baxımından mühüm rol oynadı.

Azərbaycanın qarşılaşdığı digər xarici təzyiq isə erməni qüvvələrinin ərazi iddiaları idi. 1918-ci ildən sonra Ermənistanın Azərbaycana qarşı ərazi tələbləri, xüsusilə Qarabağ və Zəngəzur bölgələrində, hərbi qarşıdurmalara səbəb oldu. Bu dövrün mühüm döyüşlərindən biri, Ermənistanla sərhəd bölgələrindəki toqquşmalar idi. Azərbaycan, erməni qüvvələrinə qarşı döyüşlərdə müdafiə və hücum taktikasını paralel şəkildə tətbiq edərək, strateji əhəmiyyətə malik

olan əraziləri qorumağa çalışmışdır. Bu taktikanın əsas prinsipləri, yerli əhalinin könüllü dəstəyi ilə və müttəfiqlərdən alınan yardımla həyata keçirilirdi.

Sovet Rusiyasının Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə qarşı müdaxiləsi, 1919-cu ildən sonra daha da şiddətləndi. Sovetlərin Cənubi Qafqazda yenidən hakimiyyət qurmaq məqsədilə başladığı hərbi əməliyyatlar, AXC-nin mövqeyini ciddi şəkildə zəiflətdi. Bu zaman Azərbaycan hərbi rəhbərliyi, müdafiə taktikasına üstünlük verərək, ərazilərini qorumağa çalışdı.

Lakin, Sovet Rusiyasının sürətli hərbi əməliyyatları və strateji üstünlüyü, Azərbaycanın hərbi gücünü aşaraq, qarşısını almağa imkan vermədi. Sovet Rusiyasının tətbiq etdiyi taktikalar, Azərbaycanın ərazilərini tədricən zəbt etməyə və regionda öz təsirini qurmağa yönəlmişdi. Bu dövrdə Azərbaycan, Sovetlərə qarşı təcavüzkar hücumlara keçmək əvəzinə, strateji müharibə taktikasına əsaslanaraq öz ərazilərini qorumağa çalışdı. Ancaq bu təhlil göstərir ki, Sovet Rusiyasının müdaxiləsi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyinin davamlılığını çətinləşdirdi və nəticədə 1920-ci ilin aprelində Sovetlərin tamamilə Cənubi Qafqazda hakimiyyəti ələ almasına səbəb oldu.

Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunmasında beynəlxalq münasibətlər və geosiyasi vəziyyət mühüm rol oynamışdır. Osmanlı İmperiyasının dəstəyi, Azərbaycanın müstəqilliyini qorumağa çalışan əsas amillərdən biri idi. 1918-ci ilin sonunda Osmanlı İmperiyasının Azərbaycana verdiyi hərbi dəstək, xüsusilə Bakı Qiyamı zamanı çox vacib oldu. Bununla yanaşı, Qərbi ölkələrinin və xüsusilə İngiltərənin Azərbaycana olan münasibətləri də ölkənin müstəqilliyinin qorunmasında təsirli olmuşdur. Lakin, beynəlxalq siyasətin dəyişməsi və yeni güc balanslarının yaranması, Azərbaycanın müstəqillik mübarizəsini çətinləşdirmişdir.

Ermənistanın Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə qarşı apardığı mübarizə və Sovet Rusiyasının müdaxiləsi, regiondakı geosiyasi vəziyyəti daha da mürəkkəbləşdirdi. Azərbaycanın öz müstəqilliyini qorumağa çalışdığı bu dövrdə tətbiq etdiyi hərbi və diplomatik yanaşmalar, xarici qüvvələrin təzyiqlərinə qarşı müqavimət göstərmək məqsədini güdürdü. Bununla belə, müstəqillik uğrunda aparılan mübarizə, yalnız

hərbi əməliyyatlarla məhdudlaşmadı, həm də ölkənin xarici siyasətindəki qərarların düzgün seçilməsini tələb etdi.

1918-ci ilin may ayında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti öz müstəqilliyini elan etdikdən sonra ərazisi üzərindəki təhlükələr artmağa başladı. Xalq Cümhuriyyəti həm xarici, həm də daxili qüvvələr tərəfindən təzyiq altına alınmışdı. Bu qüvvələr arasında ən əhəmiyyətliələrindən biri, bolşeviklər və daşnaklar idi. Azərbaycan xalqının müstəqilliyini qorumaq üçün Qafqaz İslam Ordusunun Bakıya doğru irəliləməsi, həm də bu qüvvələrin qarşısının alınması zərurəti yaranmışdır. (1)

1917-ci ilin oktyabr inqilabından sonra Rusiyada bolşeviklərin hakimiyyətə gəlməsi, bütün Cənubi Qafqazda siyasi vəziyyəti dəyişirdi. 1918-ci ilin əvvəllərində bolşeviklər, Azərbaycanın Cənubi Qafqazdakı hakimiyyətlərini zəbt etməyə başladılar. Eyni zamanda, erməni daşnakları da müstəqil Ermənistan dövləti qurmaq məqsədilə Azərbaycanın qərb ərazilərinə hücum etdilər. Həm bolşeviklər, həm də daşnaklar Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təhdid edirdi.

Bolşeviklər, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasından sonra, onu tək cəmiyyətə siyasi, amma həm də ərazi cəhətdən zəbt etməyə başladılar. Xüsusən, 1918-ci ilin yanvar-fevral aylarında bolşevik qüvvələri Bakı və ətraf bölgələrə nəzarət etməyə çalışdılar. Bakı şəhəri, həm strateji, həm də iqtisadi əhəmiyyətinə görə çox vacib bir şəhər idi. Bolşeviklər, Azərbaycan hökumətini zəiflətmək məqsədilə müxtəlif tədbirlər gördülər, amma bu, müvəffəqiyyətli olmadı.

Daşnaklar isə, 1918-ci ilin mart-aprelində, Azərbaycanın qərb bölgələrində və Dağlıq Qarabağda qanlı hücumlar törədərək, erməni millətinin Azərbaycanın bu ərazilərindəki hakimiyyətini gücləndirməyə çalışdılar. Erməni daşnaklarının məqsədi, Azərbaycanın Qərb bölgələrini və Bakı şəhərini öz nəzarətlərinə keçirmək idi. Onlar, həmçinin Azərbaycan hökumətinə qarşı mübarizədə bolşeviklərə dəstək verdilər.

Qafqaz İslam Ordusu, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ərazi bütövlüyünü təmin etmək üçün birbaşa Türk hərbi qüvvələrinin dəstəyi ilə təşkil edilmişdi. Qafqaz İslam Ordusunun başında Türkiyə Cümhuriyyətinin müstə-

qilliyini təmin edən məşhur general Nuru Paşa dururdu. Azərbaycan hökuməti, ölkənin əsas ərazilərinin müdafiəsi və təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə, Qafqaz İslam Ordusunun Bakıya doğru irəliləməsini vacib sayırdı.

Qafqaz İslam Ordusunun yaradılması, Azərbaycan hökumətinin və xalqının, həm daxili, həm də xarici təhdidlərə qarşı müqavimətini gücləndirmək məqsədini daşıyırdı. Nuru Paşa komandanlığında olan Qafqaz İslam Ordusu, həm güclü təlimə, həm də müasir silahlanmaya malik idi. Əsas məqsəd, erməni daşnaklarının və bolşeviklərin qarşısını almaq, Bakı şəhərini düşmənlərdən təmizləmək və Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq idi.

Türk ordusunun Azərbaycana göndərilməsi, həm də siyasi baxımdan çox mühüm idi. Bu, yalnız hərbi dəstək verməkdən daha çox, Azərbaycanın müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün beynəlxalq səviyyədə tanınması məqsədini güdüdü. Qafqaz İslam Ordusu, Bakı istiqamətində irəliləyərək, Daşnak və bolşevik qüvvələrini mühasirəyə almağa və şəhəri onlardan təmizləməyə başladı.

Bakı, həm strateji, həm də iqtisadi baxımdan çox mühüm bir şəhər idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varlığı və müstəqilliyi birbaşa Bakı şəhərinin əlinə keçirilməsindən asılı idi. Bakının azad edilməsi üçün hərbi əməliyyatların keçirilməsi, həm də əhalinin məhdud imkanlar və ciddi təzyiqlər altında olması səbəbilə mühüm bir zərurətə çevrildi.

Bakıya doğru irəliləyən Qafqaz İslam Ordusu, düşmən qüvvələrini mühasirəyə almağa çalışırdı. Nuru Paşanın rəhbərliyi altında, Qafqaz İslam Ordusu əsasən sürətli manevrlər, strateji hiylə və qarşı tərəfi yorma taktikasına əsaslanırdı. Bu əməliyyatlar, həm düşmənin gücünü zəiflətməyə, həm də şəhər müharibəsinin çətinliyini nəzərə alaraq, döyüşlərin şəhər daxilində və ətraf ərazilərdə baş verməsini təmin edirdi.

1918-ci ilin sentyabr ayında Qafqaz İslam Ordusunun Bakıya yaxınlaşması, erməni daşnaklarının və bolşeviklərin güclərini ciddi şəkildə zəiflətməyə başladı. Sonunda, 1918-ci ilin sentyabrın 15-də, Qafqaz İslam Ordusu Bakıya daxil oldu və şəhəri bolşevik və daşnak qüvvələrindən təmizləyərək, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin nəzarətinə verdi. Bu döyüş, həm

siyasi, həm də hərbi nöqteyi-nəzərdən Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunması üçün kritik bir addım oldu.

Qafqaz İslam Ordusunun Bakıya daxil olması ilə bolşeviklər və daşnaklar Azərbaycan ərazisindən çıxarıldı. Bu, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyinin qorunmasına və Bakının strateji əhəmiyyətinin əldən verilməsinə səbəb oldu. Lakin bu hərbi qələbə, təkcə hərbi baxımdan deyil, həm də beynəlxalq siyasi müstəvidə Azərbaycanın müstəqilliyini tanıdan bir addım olaraq önəmli idi. Bu hərbi əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycan, həm yerli əhalinin, həm də xarici qüvvələrin gözündə müstəqil və qüdrətli bir dövlət olaraq qəbul olunmağa başladı.

Bolşevik və daşnak qüvvələrinin Azərbaycan ərazisində yaratdığı təhdidləri dəf etmək və ölkənin müstəqilliyini qorumaq üçün Qafqaz İslam Ordusunun Bakı şəhərinə doğru irəliləməsi çox vacib bir addım oldu. Bu hərbi əməliyyatlar yalnız hərbi zəfərlə nəticələnmədi, həm də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin mövqeyini gücləndirdi və Türk-azərbaycan ittifaqının təməllərini daha da möhkəmləndirdi. Həmçinin, Azərbaycanın müstəqil dövlət olaraq öz gələcəyini formalaşdırması üçün əsaslı bir dövrün başlanğıcını qoydu.

1918-1920-ci illər arasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti bir çox daxili və xarici təhdidlərə qarşı mübarizə aparmışdır. Bu döyüşlər, sadəcə hərbi əməliyyatlar deyil, həm də Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq üçün strateji, taktiki və diplomatik mübarizələrin təzahürü olmuşdur. Taktikalar, hərbi vəziyyətin dəyişkənliyi, resursların məhdudluğu, xarici müdaxilələr və yerli şəraitə uyğun olaraq daim təkamül etmişdir. Bu döyüşlərdə hərbi taktikaların uğurlu tətbiqi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək və müstəqilliyini qorumaq istiqamətində həlledici rol oynamışdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk illərində qarşılaşdığı təhdidlərlə mübarizə aparmaq üçün hərbi taktikanın əsas məqsədi, düşmənin strateji mövqelərini zəiflətmək, həm daxili, həm də xarici müharibələrdə üstünlük əldə etmək, eyni zamanda mülki əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək olmuşdur. Azərbaycan hökumətinin təcrübəsizliyi və resurs çatışmazlığına baxmayaraq, döyüşlərdə müvəffəqiyyətli taktikala-

ra əsaslanan bir neçə mühüm hərbi əməliyyat həyata keçirilmişdir. Bu əməliyyatlar həm müdafiə, həm də hücum xarakteri daşıyırdı.

Erməni daşnaklarının, Azərbaycanın qərb bölgələrinə olan təcavüzü, 1918-ci ilin mart ayında, əsasən Zəngəzur, Qarabağ və Gəncə bölgələrində baş verdi. Bu hücumlar Azərbaycan üçün böyük bir təhlükə təşkil edirdi. (5) Azərbaycanın hərbi rəhbərliyi, bu hücumla qarşı genişmiqyaslı müdafiə tədbirləri və sürətli hücumlar həyata keçirmək qərarına gəldi.

Dağlıq ərazilərdə müdafiə: Azərbaycanın dağlıq əraziləri, düşmənin irəliləməsinə mane olmaq məqsədilə mükəmməl istifadə edilirdi. Dağlıq relyefdə döyüşlərin aparılması, erməni qüvvələrinin məhdud manevr etməsinə və təcizənin təmin edilməsinə ciddi əngəl yaratmışdır. Bu şəraitdə Azərbaycan ordusu, tez-tez geri çəkilərək düşməni tələyə salmağa və sonra sürətli əks-hücumla keçməyə çalışmışdır.

Yerinə yetirilən sürətli əməliyyatlar: Azərbaycanın hərbi liderləri, düşmən qüvvələrinin yavaş irəliləməsi və dağlıq şəraitdən istifadə edərək, daimi hücum və geri çəkilmə taktikasını tətbiq etmişlər. Bu, düşmənin davamlı olaraq mübarizə əzmini zəiflədir və onların resurslarını israf etməyə gətirib çıxarırdı.

1918-ci ilin may ayında Azərbaycanın müstəqilliyini elan etməsi ilə yanaşı, ölkənin ərazi bütövlüyü də ciddi təhdid altına düşmüşdü. Daşnak və bolşevik qüvvələrinin Azərbaycan ərazilərinə girməsi, Azərbaycan ordusunun təşkilatlanmasını zəruri etdi. Xüsusilə, Bakının nəzarətə götürülməsi məsələsi, hərbi əməliyyatların mərkəzində idi.

Qafqaz İslam Ordusunun Yaradılması və Hərəkətə Keçməsi: Azərbaycan hökuməti, xarici müdaxilələri qarşısını almaq və Bakı şəhərini qorumaq üçün Osmanlı İmperiyasından yardım almaq qərarına gəldi. Nuru Paşa komandanlığında Qafqaz İslam Ordusunun yaradılması, həm müstəqilliyi qorumaq, həm də regionda Osmanlı-Türk təsirini gücləndirmək məqsədini daşıyırdı. Qafqaz İslam Ordusunun taktikası, sürətli manevrlər, döyüş bölgələrini dəyişdirmək və düşmənin təchizat xətlərini kəsməkdən ibarət idi. Ordunun sürətli irəliləyişi, Bakının mühasirəyə alınması və düşmən qüvvələrinin Bakıdan təmizlənməsi nəticəsində uğurlu olmuşdur.

Bakı Ətrafında Döyüşlər: Bakıya doğru hərəkət edən Qafqaz İslam Ordusu, Bakı ətrafında mühasirə əməliyyatları həyata keçirmiş və düşməni çıxarmaq üçün çoxsaylı manevrlərdən istifadə etmişdir. Burada hərbi taktika, təcili müdafiə qurmaq, sonra isə sürətli hücumla keçmək və düşmən qüvvələrini əks-hücumla məruz qoymaqdan ibarət olmuşdur.

1920-ci ildə Sovet Rusiyasının Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə qarşı başladığı hücum, Azərbaycanın ən çətin dövrü oldu. Sovet qüvvələrinin üstünlük təşkil etdiyi və müttəfiqlərdən hərbi dəstək almaq imkanlarının məhdud olduğu bir şəraitdə Azərbaycan, hərbi mübarizəni davam etdirmək məcburiyyətində qaldı.

Sovet qüvvələrinin çoxsaylı və yaxşı təchiz edilmiş olması səbəbindən Azərbaycan ordusu, müharibədə müqavimət göstərməkdə çətinlik çəkirdi. Buna baxmayaraq, Azərbaycan ordusunun taktiki olaraq çevik hücumlara üstünlük verməsi və strateji mövqelərdən müvəqqəti geri çəkilməsi, düşməne qarşı mübarizəni davam etdirməyə imkan vermişdi.

Mülki əhalinin qorunması: Azərbaycan hökuməti, mülki əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək və böyük şəhərlərin müdafiəsini gücləndirmək üçün müvafiq taktikalara müraciət etmişdir. Döyüşlərin şəhərdən kənarında, dağlıq və çətin relyefə malik bölgələrdə keçirilməsi, həm də yerli əhalinin partizan müharibəsinə qoşulmasına şərait yaratmışdır.

Sovetlərin Bakını zəbt etməsindən sonra, Azərbaycan ordusunun əsas strateji hədəfi, Sovetlərə qarşı uzunmüddətli partizan müharibəsi aparmaq və müstəqillik uğrunda mübarizəni davam etdirmək idi. Azərbaycan xalqı, Sovet qüvvələrinə qarşı mübarizəni yalnız silahlı əməliyyatlarla deyil, həm də müxtəlif gizli fəaliyyətlərlə davam etdirdi.

Düşmənin təchizat xətlərinin pozulması: Azərbaycan ordusu, Sovet qüvvələrinin təchizatını pozmaq, müvafiq silah və hərbi resursları əldə etmək üçün müxtəlif partizan qrupları və yerli əhali ilə sıx əməkdaşlıq etmişdir.

1918-1920-ci illər arasında Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qarşılaşdığı çətinliklərə baxmayaraq, əldə olunan bəzi müvəffəqiyyətlər, döyüş taktikalarının effektiv tətbiqinin göstəricisi idi.

Qələbələr:

Bakı şəhərinin müdafiəsi: Qafqaz İslam Ordusunun Bakıya daxil olması və düşmən qüvvələrinin çıxarılması, Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq üçün əsas qələbələrdən biri oldu.

Erməni Daşnaklarına qarşı mübarizə: Daşnak qüvvələrinin Qarabağ və Zəngəzurda zəbt etdiyi ərazilərdən çıxarılması, həm Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün qorunması, həm də regiondakı etnik və siyasi münaqişələrin həlli baxımından mühüm nəticə idi.

Uğursuzluqlar:

Sovetlərə qarşı mübarizənin sonu: 1920-ci ildə Sovet Rusiyasının hərbi müdaxiləsi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutuna səbəb oldu. Azərbaycan ordusunun resurs çatışmazlığı və xarici dəstəyin olmaması, Sovetlərin böyük üstünlüyü qarşısında müstəqilliyin qorunması cəhdlərini uğursuz etdi.

Nəticə.

1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qarşılaşdığı çoxsaylı daxili və xarici təhdidlər, ölkənin müstəqilliyini qorumaq və ərazi bütövlüyünü təmin etmək məqsədilə həyata keçirilən hərbi əməliyyatların xüsusi bir mərhələsini təşkil edir. Bu dövrün hərbi strategiyaları, Azərbaycanın qarşısına çıxan çətin şəraitlərə uyğun olaraq müxtəlif taktiki yanaşmalarla zənginləşmişdir. Məhz bu taktikalara əsaslanaraq, Azərbaycan ordusu düşmən qüvvələri ilə mübarizədə çevik müdafiə və hücum əməliyyatlarını, sürətli manevrləri və dağlıq ərazilərdən istifadəni səmərəli şəkildə tətbiq etmişdir.

Azərbaycanın qarşılaşdığı təhdidlər arasında, xüsusilə bolşevik Rusiyasının və erməni daşnaklarının təcavüzü, həmçinin xarici müdaxilələr, Azərbaycan ordusunun müstəqillik uğrunda apardığı mübarizənin mürəkkəbliyini artırmışdır. Bu dövr ərzində Azərbaycan, həm daxili həm də xarici təzyiqlərlə üzləşərək, çox vaxt güclü əks-hücumlardan və mübarizənin geriləyən mərhələlərində yenidən canlanmaq məqsədilə müdafiə xəttini qurmuşdur. Qafqaz İslam Ordusunun Bakı şəhərinə yönələn uğurlu hərbi əməliyyatı, Azərbaycanın müstəqilliyini qorumaq və bu ərazidəki strateji mövqeləri təmin etməkdə mühüm rol oynamışdır.

Azərbaycanın hərbi fəaliyyətinin əsas xüsusiyyəti, düşməne qarşı genişmiqyaslı hücumlar yerinə, ərazinin xüsusiyyətlərindən istifadə

edərək çevik döyüş əməliyyatları və geri çəkil-mələr ilə taktiki üstünlük əldə etmək olmuşdur. Bu yanaşma, ölkənin ərazi bütövlüyünü qoru-mağa yönəlmiş müdafiə tədbirlərində böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Lakin 1920-ci ildə Sovet Rusiyasının müdaxiləsi ilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutu, döyüşlərdə əldə olunan müvəffəqiyyətlərə baxmayaraq, müstə-qilliyin qorunmasında qarşılaşılan çətinlikləri göstərmişdir.

Bu dövrdə həyata keçirilən döyüş əməli-yatları və tətbiq olunan hərbi taktika, Azərba-ycanın müstəqillik mübarizəsi tarixində əvəzsiz təcrübə yaratmışdır. Bu təcrübə, ölkənin gələ-cəkdə baş verə biləcək müharibələrdə, hətta müasir dövrdə də milli maraqları müdafiə edər-kən istifadə oluna biləcək əhəmiyyətli dərsləri özündə cəmləşdirir. Nəticə olaraq, 1918-1920-ci illərin hərbi mübarizəsi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin müstəqilliyinin təmini və əra-zi bütövlüyünün qorunması istiqamətində həm strateji, həm də taktiki yanaşmaların vacibliyini bir daha ortaya qoymuşdur. Bu dövrün hərbi təcrübələri, xalqın mübarizə iradəsini gücləndi-

rən və gələcəkdə də dövlətin müstəqilliyinin qorunmasına xidmət edəcək dəyərli bir mirasdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Qafqaz İslam Ordusu. Editörlər: Mehmet Rihtım, Mehman Süleymanov. Bakı: Qafqaz araşdırmaları İnstitutu Nəşriyyatı, 2008, 505 s.
2. Həsənli C. Azərbaycan Xalq Cümhuriy-yyətinin xarici siyasəti (1918-1920). Bakı: GARİSMA MMC, 2009, 576 s.
3. Süleymanov M. Azərbaycan Xalq Cüm-huriyyətinin hərbi tarixi. Tehran: Firuzan, I-II c., 2014, 696/761 s.
4. Азербайджанская Демократическая Республика: Архивные документы Велико-британии. Сост. Н.А. Максвелл. Баку: Шарп-Гарб, 2011, 712 с.
5. Махмудов Я. Геноцид тюрко-мусуль-манского населения Азербайджана в 1918-1920 гг. Баку: ИПО Турхан, 2015, 100 с.

Резюме

Самир Абдуллаев

Изучение тактики боевых действий, проведенных для защиты территориальной целостности Азербайджанской Народной Республики в 1918-1920 годах

Статья посвящена анализу тактики боевых действий, проведенных для защиты территориальной целостности Азербайджанской Народной Республики в 1918-1920 годах. В первые годы своей независимости Азербайджан столкнулся с внутренними и внешними угрозами и предпринял усилия для обеспечения своей территориальной целостности. Особое внимание уделяется тактике и стратегическим подходам, применённым во время Бакинского мятежа, боевых действий на границе с Арменией и вмешательства Советской России. Статья представляет подробный анализ боевых операций того времени, а также исследует процессы принятия решений военной командой и влияние внешних вмешательств на территориальную целостность Азербайджана, влияние международных отношений и геополитической ситуации на действия Азербайджана в период его независимости и защиты территориальной целостности. Например, внешние давления, с которыми столкнулся независимый Азербайджан (Османская империя, Россия, Армения), и их влияние на боевую тактику.

Влияние внешних факторов и сложная геополитическая ситуация региона сформировали военную и дипломатическую тактику Азербайджанской Демократической Республики. Поддержка Османской империи, давление Советской России, территориальные претензии Армении и международные отношения были основными внешними факторами того времени. Азербайджан, сталкиваясь с этими давлениями, использовал как оборонительную, так и

наступательную тактику, чтобы защитить свои территории, однако в конечном итоге вмешательство Советской России привело к краткосрочности независимости.

Основная цель исследования — анализ современных научных подходов к тактике боевых действий того времени и оценка военных стратегий, применявшихся для защиты независимости Азербайджана. В результате исследования представлены опыт борьбы за независимость и результаты военных операций.

Ключевые слова: *Азербайджанская Демократическая Республика, военная тактика, Бакинский мятеж, борьба за независимость, процессы принятия решений, внешнее вмешательство*

Summary

Samir Abdullayev

Study of the Tactics of Military Actions Conducted to Protect the Territorial Integrity of the Azerbaijan People's Republic in 1918-1920

The article is dedicated to the analysis of the tactics of military actions conducted to protect the territorial integrity of the Azerbaijan People's Republic between 1918-1920. In the early years of its independence, Azerbaijan faced significant internal and external threats and made concerted efforts to safeguard its territorial borders. The study focuses on the military tactics and strategies used during events such as the Baku Uprising, conflicts on the border with Armenia, and Soviet Russian intervention. It provides a detailed examination of the military operations conducted during this time, as well as the decision-making processes of military leadership and the impact of foreign interference on Azerbaijan's territorial integrity. The article also explores how international relations and the broader geopolitical context influenced Azerbaijan's military decisions during its struggle for independence and territorial defense. External pressures from powers such as the Ottoman Empire, Russia, and Armenia, and their influence on Azerbaijan's military strategy are analyzed.

The complex geopolitical landscape, along with external factors, significantly shaped the military and diplomatic approach of the Azerbaijan Democratic Republic. The support from the Ottoman Empire, pressure from Soviet Russia, Armenia's territorial claims, and international relations were the major external challenges Azerbaijan faced. In response, Azerbaijan employed both defensive and offensive tactics to protect its lands. However, the intervention of Soviet Russia ultimately led to the end of its short-lived independence.

The primary aim of this study is to assess contemporary approaches to military tactics of that period and evaluate the strategies used to defend Azerbaijan's sovereignty. The research also presents the outcomes of military operations and the lessons learned from the struggle for independence.

Keywords: *Azerbaijan Democratic Republic, military tactics, Baku uprising, struggle for independence, decision-making processes, foreign intervention*